

نگاهی به تفاوت ((نمایش خلاق)) با دیگر گونه های نمایش و جایگاه آن در تدریس فارسی دوره ابتدایی

امید صالحی ۱

حمیدرضا عالیان ۲

دکتر سکینه احمدیان (استاد راهنما) ۳

چکیده

کودکان سرشار از بازی هستند؛ بازی قدرت خلاقیت، تمرکز و ابداع را در کودک پرورش می دهد. بازی، درمانگر است؛ بازی نیروهای سرکوب شده روان انسان را که گهگاه به صورت عقده در آمده اند، رها می کند. ((نمایش)) یک بازی اجتماعی، پویا و آموزشی است. ((نمایش خلاق)) برای کودکان به مثابه پرورش خلاقیت و انگیزه در ذهن و فکر آنهاست به نحوی که در مسایل تربیتی، روانشناسی و رشد استعدادها و خلاقیت های کودکان نفوذ چشمگیری دارد. نمایش کودک موجب فعالیت خرد و قوه تعقل و اندیشه آنها می شود. ((نمایش خلاق)) یکی از شیوه های آموزشی است که در آن کودکان ضمن بازی و همراهی با یکدیگر، در فرآیند آموزش قرار می گیرند. این مقاله قصد دارد ابتدا ضمن تعریفی از انواع نمایش و جایگاه آن در رشد فرهنگی، اجتماعی و ذهنی و همچنین نقش آن در زبان آموزی (خواندن، نوشتن و درک مطلب) و جایگاه تشخیصی و درمانی ((نمایش خلاق)) در کتب فارسی دوره ابتدایی پردازد. این تحقیق به شیوه کتاب خانه ای تهیه شده است. بیشترین تاکید آن اهمیت ((نمایش خلاق)) در آموزش به عنوان یکی از بهترین شیوه های آموزشی در کتب های فارسی دوره ابتدایی می باشد.

کلید واژگان: نمایش، نمایش خلاق، تدریس فارسی، دوره ابتدایی.

ژورنال علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱. مقدمه

« به اعتقاد بسیاری از صاحب نظران عرصه هنر، پیام های پنهان یک اثر هنری، نه تنها از طریق روش های ادراکی شناخته شده منتقل می شود بلکه از مسیر کانال های عاطفی نیز عبور می کند. به همین دلیل است که هنر بر جان اثر می گذارد و آدمی را به شوق و امید می گذارد. در این راستا، کودکان از طریق هنر می توانند برخی نظرات را که مطابق با احساسات مثبت ایشان است قبول کنند و برخی دیگر را متأثر از احساسات منفی خود، رد نمایند» (فدایی، حسین، ۹۱:۷۱)

« از دیدگاه افلاطون، پیام های مخفی، بسیار قدرتمند تر از پیام های مستقیم و آشکار هستند. وی تفکر افلاطون را این گونه توضیح می دهد: وقتی او به هنرمند بیش از فیلسوف اهمیت می دهد پس به تاثیر بیشتر در انتقال نظرات از طریق هنر اعتقاد دارد. افلاطون حامی هنرمندان تبعیدی چون هومر است، آنهایی که تقدس ایشان را زیر سوال برده است اما اذعان دارد که نیازمند به مساعدت چنین هنرمندانی برای آموزش کودکان در شهر آرمانی ست.

۱. دانشجوی کارشناسی پیوسته علوم تربیتی گریش پیش دبستانی و دبستانی دانشگاه فرهنگیان پردیس شهید مفتاح شهرری.

۲. دانشجوی کارشناسی پیوسته علوم تربیتی گریش پیش دبستانی و دبستانی دانشگاه فرهنگیان پردیس شهید مفتاح شهرری.

۳. مدرس ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان پردیس شهید مفتاح شهرری.

تولید نمایش برای کودکان و نوجوانان و اجرای نمایش با آن ها با کارکردهای؛ سرگرمی، آموزشی، تربیتی، هنری و حتی درمانی پیش از یک قرن است که کم و بیش در کشورهای مختلف جهان مورد استفاده قرار گرفته است. با هدف دستیابی به این کاربردها بوده که انواع نمایش و تئاتر کودکان و نوجوانان به مرور قوام گرفته و با توجه به تاثیرگذاری عمیق آن مخاطب، روزه روز گسترش یافته تا آنجا که می توان گفت به یک فرهنگ تبدیل شده است.

۲. نمایش چیست؟

نمایش در لغت اسم مصدر و به معنای نشان دادن است؛ اما ((نمایش به معنی اعم یعنی انجام دادن یک عمل از پیش معلوم شده، حتی می توان گفت، نمایش عبارت از انجام دادن و یا تظاهر به انجام دادن امری است که خود در هر لحظه واقف بر چگونگی بروز آن هستیم. آدمی در زندگی روزمره و به حکم ضرورت، نقش های متفاوتی را به عهده می گیرد و هنگامی که در لحظه ای معین و به منظوری خاص، بسیاری از نقش های خود را کنار می گذارد و به عمد به یکی از آنها تاکید می ورزد، دانسته یا ندانسته وارد حوزه نمایش می شود. نمایش به معنی اخص (تئاتر) گونه ای دیگر است. این هنر هر چند که ابتدا ریشه در مراسم آیینی دارد و از نیایش های مذهبی سرچشمه می گیرد، با گذشت زمان و گذشتن از مراحل خاص به کیفیتی دست می یابد که آن را از سایر جلوه های اولیه نمایش متمایز می کند و در پهنه فعالیت های خلاق آدمی جای می دهد» (سلیمی، جواد وسایرین ۶:۷۰-۸۱).

نمایش داستانی است که توسط کسانی که به آن ها هنرپیشه یا بازیگر گفته می شود، اجرا می شود آن ها وانمود می کنند که شخصیت های آن داستان هستند (نیک، پوایر ۶:۸۶).

۳. انواع نمایش

۳.۱. درام

این کلمه را تقریبا به سختی می توان به طور اخص به کار برد. تقریبا تمام نمایش نامه هایی را که شامل نمایش ها و طرز جدی مطالب هستند در بر می گیرد.

۳.۲. تراژدی

عبارت است از تقلید یک عمل جدی که دارای طول معینی باشد. از نظر ارسطو تراژدی بر شش جزء استوار است که عبارتند از: ۱- دوستان ۲- اخلاق ۳- گفتار ۴- فکر ۵- صحنه آرای ۶- آواز. وی می گوید: سخن، نباید به صورت روایت باشد و در صحنه نمایش، به عمل در آید و وقایع باید حس رحم و ترس را برانگیزد تا تزکیه این عواطف را موجب شود.

۳.۳. کمدی

به طور کلی می توان گفت ((کمدی)) به نمایش نامه ای گفته می شود که هدف اصلی اش سرگرم کردن تماشاچی باشد. ممکن است برانگیزاننده ی، فکر یا عصبانیت باشد، اما هدف اصلی، توضیح در مورد زندگی یا بعضی از جنبه های آن است به طریقی که اکثر افراد تماشاچی سرگرم می شوند. (سلیمی، جواد وسایرین ۷:۸۱).

۳.۴. تفاوت تئاتر، تئاتر خلاق، نمایش خلاق

یکی از پژوهشگران عرصه ی تئاتر که تالیفات و ترجمه هایی در این زمینه ی هنری دارد، در این باره می گوید:

«تئاتر یکی از هنر های هفتگانه محسوب می شود و آن را زاییده بعضی از مراسم مذهبی و اجتماعی می دانند که منشا آن مراسم تمایل آدمی به شرکت در احساسات و میل به تسلط بر وقایعی است که خارج از اراده وی صورت می گیرند کلمه تئاتر (theater) در اصل از کلمه تئاترون (theatron) است که جزء اول آن (thea) به معنای تماشاگران و یا محل تماشا و مشاهده است.

به نوعی از نمایش که متن دارد و کسانی آن را به قصد اجرا برای کسانی آماده می کنند تئاتر می گویند. بر این اساس تئاتر محصول محور و نتیجه گراست. حاصل کار در مراسم اجرا عرضه می شود، به تئاتری که متن ندارد و متن و کار در طول تمرین و براساس بداهه سازی آفریده و آماده می شود، «تئاتر خلاق» می گویند. عنوان خلاق این جا اصطلاحاً به کار می رود و گرنه عنصر اصلی هر هنری خلاقیت و تخیل خلاق است. تئاتر خلاق نیز محصول و محور نتیجه گراست و به هر شکلی که کار می شود (مشارکتی، تعاملی و ...) در نهایت به قصد اجرا برای تماشاگران شکل می گیرد» (آقا عباسی، یداله ۹۱: ۳۲/۳۱).

تفاوت «نمایش خلاق» با «تئاتر» و «تئاتر خلاق» در ویژگی فرایند محور بودن آن است. نمایش خلاق به قصد اجرا کار نمی شود و صرفاً پرورش توانایی های دست اندر کاران را در نظر دارد، چنان که در تدریس بسیاری از دروس، از جمله دوره های ابتدایی از این شیوه استفاده می شود و دانش آموزان در فرایند نمایش، مطالب درسی خود را می آموزند.

۴. نمایش خلاق و جایگاه آن در آموزش و تعلیم کودک:

۴.۱. نمایش یک بازی اجتماعی:

در مقاله ای تحت عنوان «ارزیابی روانشناختی تئاتر کودک» در این مورد آمده است:

«کودک در این مقاله به ان اشاره می شود، کودکی است در دامنه سن پنج تا دوازده سال، و این همان سن دبستان در ایران و بسیاری از کشورهاست. کودکان در این سن، عمدتاً به دو کار مشغول هستند: تحصیل که خانواده دستورش را داده است و بازی که کودک بودن آن را ایجاب کرده است. کار تحصیل را می توان به این دلیل که فرهنگ و خواست و اجتماع بر کودک تحمیل و تکلیف کرده یا به این دلیل که کودک به تحصیل، نه به عنوان یک فعالیت خود خواسته یا دلپذیر یا هدفمند بلکه به عنوان یک فعالیت می نگرد، از گردونه بحث خارج کرد مخصوصاً که شروع کار تحصیل مثل تولد با گریه همراه است و اضطراب جدایی از مادر در روزهای شروع سال تحصیلی برخی از کودکان را تا مرز بیمار شدن پیش می برد. کودکان طبیعتاً پربازی هستند (یعنی سرشار از بازی) هستند و معمولاً نسبت به بزرگسالان کمتر می توانند خود را از این حالت منع کنند. (ویلر ۲۰۰۱)، کودک فقط بازی می کند و هر فعالیتی هم که نزد ما بزرگسالان بازی محسوب شود بر وی تکلیف می شود، او بازی تلقی اش می کند. تا با آن کنار بیاید از جمله مدرسه رفتن، غذا خوردن، خوابیدن حتی خود بازی نکردن» (پوررضائیان ۱۳۹۱: ۱۴۱، ۱۴۲).

نمایش، شبیه بازی های جمعی است که در جوامع مختلف برگزار می شود. این بازی ها سازمان منظمی دارد و از قواعد و قرار داد هایی مشخص پیروی می کند. قواعد بازی های جمعی به وسیله کودکان یقیناً رعایت می شود و اصولاً نتیجه و لذت این نوع بازی ها به طور طبیعی بستگی به رعایت همین قراردادها دارد. اغلب بازی های سنتی که تا چند دهه ی پیش در نواحی مختلف ایران معمول بود، از جمله ی این نمایش هاست.

۴.۲. نتایج نمایش خلاق در کودکان:

بر گرفته از مقاله ی یادداشتی بر داشته ها و بایسته های تئاتر کودکان در ایران نوشته عباس جهانگیریان در کتاب «مجموعه نوشتارهای آموزشی» آمده است: در این مقاله در مورد نمایش می گوید:

«امکان و سیله ای موثر برای انسانی کردن کردن محیط اجتماعی است. سالم ترین و موثر ترین وسیله برای پر کردن اوقات فراغت دانش آموزان است. وسیله ای است موثر و تجربه شده در انتقال مفاهیم درسی و آموزش و سازگاری آن در ذهن. فرصت و موقعیتی هست مناسب برای تقویت حس اعتماد به نفس کودک و نوجوانان وسیله ای است موثر برای پرورش شخصیت اجتماعی دانش آموز وسیله ای است موثر برای پرورش قدرت بیان بدن و حافظه وسیله ای موثر برای تمرین خلاقیت، بداهه و ساخت و پرداخت موقعیت دانش آموز را با قواعد و بازی در صحنه زندگی آماده می کند (جهانگیریان، عباس، ۹۱: ۵۶-۵۷).

۴، ۳. نتایج آموزشی نمایش خلاق را می توان به دو دسته ی کلی یعنی نتایج عمومی و نتایج اختصاصی در تدریس فارسی دوره ابتدایی تقسیم کرد.

۴، ۳، ۱. نتایج عمومی:

در کتاب نگاهی به تئاتر کودک و نوجوان امروز دکتر مهدی پوررضائیان نتایج عمومی نمایش را الف- بهبود رشد جسمانی ب- خوش آیندی فعالیت ج- تامین احساس آزادی د- پرورش روحیه ی کاربیان می کند (پوررضائیان، مهدی، ۱۳۹۱: ۱۴۴، ۱۴۳). بنابراین نمایش می تواند بهترین ابزار برای فعال و سلامت نگه داشتن کودکان باشد، می تواند احساس اعتماد به نفس و توانایی سخن گفتن در جمع و بیان احساسات را افزایش داده، مکانی برای تمرین خلاقیت به وجود بیاورد. معمولاً در باره فواید ورزش های گروهی چیزهایی شنیده ایم اما کلاس های تئاتر و تولیدات نمایشی مزایایی - همچون افزایش آرامش هنگام صحبت در جمع، عزت نفس بیشتر، اعتماد به کارهای گروهی و گشودن روزنه مثبتی که به کودکان کمک کند تا یاد بگیرند که چگونه مشکلاتشان را به شیوه های خلاقانه و غیر معمول حل کنند- به همراه دارند که در هیچ برنامه ورزشی یافت نمی شوند. در تدریس لازم است ((علاوه بر توضیح و تشریح مطالب به طور کلامی، تا آنجا که ممکن است از روش های دیگر آموزشی نیز استفاده کنید و دانش آموزان را به مشارکت در یادگیری تشویق کنید)) (سیف، ۱۳۹۲: ۲۶۱) همان گونه که گفته شد بازی کردن در یک نمایش مثل بازی کردن برای دانش آموز می باشد؛ نیازی به تشویق ندارد و همچنین نمایش خلاق یک کار گروهی (نمایش گروهی) و از مزایای تدریس گروهی بهره می گیرد. بخشی از فواید کار گروهی به نقل از کتاب روش های نوین تدریس: ۱- از انگیزش بیش تر برای یادگیری ۲- مسئولیت پذیری بیش تر برای آموختن و یادگیری خویش ۳- علاقه مندی بیش تر به درس و مدرسه ۴- تدرک فرصت های بیش تر برای مشاهده و ارزیابی معلم از یادگیری های دانش آموزان ۵- کسب توانایی ابراز نقاط قوت خود ۶- پرورش مهارت های خود مدیریتی ۷- از طریق آموزش جمعی توان خود را برای کار با یکدیگر افزایش می دهند. ۸- احساس لذت دانش آموزان از بخش های یادگیری می باشد. (آقازاده، ۱۳۸۸: ۳۳۳) در شیوه ی آموزشی «نمایش خلاق» باید آزادی عمل نسبی برای کودک وجود داشته باشد. دادن آزادی عمل به کودک ضمن ایجاد احساس امنیت باعث می شود، او با یک حقیقت روبرو شده، آن را جستجو کرده و بر طبق یافته های خود عمل کند، و این فرصت مناسبی برای کسب تجربه و بیان خلاق توسط اوست. آزادی عمل نسبی به این معنی است که کودک در چارچوب برنامه ی کلاس آن چه را مربی از او خواسته، به دلخواه نمایش داده یا بیان کند.

۴، ۳، ۲. نتایج اختصاصی:

تنها مختص نمایش فعال می باشد:

۱. نتایج آموزشی
۲. نتایج پرورشی
۳. نتایج تشخیصی و درمان

۱. نتایج آموزشی

اجرای نمایش در دبستان بر قدرت تفکر، استدلال و ادراک کودکان تاثیر زیادی می گذارد. شاید پرسیده شود که با وجود تفاوت های بزرگی که بین هنر و علم وجود دارد چگونه یک شیوه ی هنری می تواند همان کاری را بکند که علوم، انجام می دهند. برای روشن شدن موضوع، ضروری است یادآوری شود که کودک در دبستان عمدتاً به سه نوع توانایی دست می یابد و سپس با این سه نوع توانایی به سراغ باقی دانش ها و مواد آموختنی می رود تا همگام با توسعه ی قوای شناختی اش، مطالب و مفاهیم آن ها را تجزیه و تحلیل کرده، بیاموزد. آن سه توانایی عبارتند از: خواندن نوشتن و حساب کردن.

تئاتر کودک برای پرورش درک متن در کودکان نیز مناسب ترین وسیله است. برای پرورش این توانایی در کودک باید دانست که در گذشته ذهن کودک را یک دوربین عکاسی فرض و گمان می کردند که اگر کودک یک کلمه را بیاموزد واقعیتی را که آن کلمه معرفی می کند نیز به زودی خواهد فهمید. در حالی که اکنون همه می دانیم که کودک باید اول مفهوم چیزی را بیاموزد تا بعد بتواند کلمه ای را که معرف آن چیز است یاد بگیرد. معلم باید محتوای آموزشی را با ذهن کودکان منطبق سازد و در امر یادگیری، آن ها را مستقیماً با موضوع یادگیری درگیر کند و از آن ها بخواهد تا شخصاً به فعالیت پردازند. به علاوه کودک باید در هنگام یادگیری هر مفهوم، با سایر همکلاسی های خود نیز به تعامل برخیزد. به نظر می رسد که استفاده از نمایش در تدریس، به کودکان کمک می کند تا در یادگیری های خود، فعال باشند و هر چه بیشتر کسب تجربه کنند و با اشیای نمایشی و محیط های شبه واقعی به طور واقعی در حال تعامل باشند. بدین ترتیب آن ها می توانند قبل از کلمات، به مفاهیم دست پیدا کنند. به ویژه آن که کودکان تا قبل از نوجوانی به دلایل مختلف، بیش از واژه ها به استفاده از طراحی و نقاشی و رفتارهای غیر کلامی علاقه نشان می دهند. یکی از اهداف آموزشی تئاتر کمک به کودکان برای کشف روشها و اصول درک کامل یک متن است. یادگیری این اصول باعث می شود تا در کلاس های دیگر بتوانند به تمامی قسمت های دروسی که فرا می گیرند اشراف پیدا کنند و آنها را چون پاره های یک بازی پازل به هم متصل و مربوط سازند (پوررضائیان مهدی، ۹۱: ۱۴۶/۱۴۹).

پس از توضیح نقش تئاتر کودک در تقویت حافظه و درک متن، حال می توانیم توانایی های سه گانه ای که کودک در آموزشگاه فرا می گیرد و نقشی که تئاتر کودک می تواند در بهبود و تسریع فراگیری آنها ایفا کند برگردیم.

الف. تئاتر کودک و خواندن: اهداف خواندن در دوره ابتدایی در پایه های مختلف با توجه به توانایی و رشد ذهنی دانش آموزان متفاوت است. به عنوان نمونه در کتاب راهنمای معلم چهارم ابتدایی این اهداف را تعیین کرده است: ۱- توانایی خواندن متن متناسب با محتوای آن ۲- خواندن نثر و شعر با لحن و آهنگ مناسب ۳- تفسیر اطلاعات متن ۴- آشنایی با حروف ربط عاطفی، سببی و ربط تقابلی به عنوان ابزارهای زبانی انسجام متن ۵- آشنایی با علائم نگارشی (راهنمای معلم چهارم، ۱۳۹۳: ۶) لازمه نمایش، خواندن و بیان احساس صحیح می باشد.

بعضی از دروس کتاب های درسی نمایشنامه ای هستند که از نظر محتوایی و لغات، متناسب با دوره سنی و گنجینه لغات دانش آموزان نوشته شده اند، در نمایش خلاق دانش آموز می تواند با راهنمایی معلم کلمات و جملات را از زندگی روز مره و گاه آسان تر از واژه های کتاب درسی برگرداند. روان خواندن در نمایش به مثابه یک بازی از قواعد آن است که در صورت «صحیح نخواندن به هنگام دکلمه ی اشعار، دست و پای کودک لابه لای قوافی و اوزان بسته است و هرگز حق ندارد واژه هایی را تغییر دهد در حالی که در هنگام بیان دیالوگ های نمایشنامه، اگر کلمه یا جمله ای را فراموش کند و یا حتی به میل و سلیقه ی خود، آنها را تغییر دهد، به شرط آنکه مفهوم مورد نظر عوض نشود، معلم از او می پذیرد و حتی به حساب خلاقیت او می گذارد. مثلاً اگر کودکی در حال دکلمه، نخستین مصراع در شعر زیر

گل‌های خودرو در دشت و صحرا این سو و آن سو روییده هر جا

عبارت در دشت و صحرا را اشتبهاً در دشت و جنگل بخواند قبل از همه، خودش متوجه می شود که غلط خوانده، چون بلافاصله دچار احساس نوعی تنبیه شنیداری یا قطع پاداش موسیقایی می شود. در حالی که همین کودک در نمایش کی باهوشه؟ سیمین امیریان دیالوگ وای سرم رفت را به صورت آخ سرم رفت یا حتی ای وای سرم رفت ادا می کند کارگردان تئاتر کودک هرگز از او ایراد نخواهد گرفت و بچه های تماشاگر نیز چه بسا اصلاً متوجه نشوند» (پوررضائیان مهدی، ۹۱: ۱۴۷).

ب. تئاتر کودک و نوشتن: «فایده ای که از طریق تئاتر، نصیب قوه ی نگارش کودک می شود، به طور طبیعی آن است که وی، چه در هنگام خواندن و روان کردن متن در گروه و چه در هنگامی که به طور انفرادی مشغول حفظ دیالوگ های مربوط به نقشش است، مجبور است کلمات هر جمله را یکی یکی نگاه کند. این مشاهده مکرر تصاویر کلمات، او را بی آن که بخواهد با صورت نوشتاری آنها آشنا می کند و پیش بینی می کنیم که بعد ها در وقت نوشتن یک انشا یا نامه یا املا، راحت تر از کودکی های والدین یا حتی معلمش، ظاهر کلمات را به خاطر آورده و می نویسد.

۲. نتایج پرورشی

نتایج پرورشی تئاتر کودک از یک سو ناظر به نیاز های روانی کودک و از سوی دیگر تامین کننده نیازهای اجتماعی اوست. نمایش به دلیل مبنا و ماهیت گروهی خود، کودک را خیلی زود به یک فرد اجتماعی تبدیل خواهد کرد.

الف. تشکیل شخصیت کودک: یکی از نتایج پرورشی نمایش تشکیل شخصیت کودک است شخصیت عبارت است از: مجموعه ای از الگو های اختصاصی و متمایز تفکر، هیجان و رفتار که اسلوب های شخصی تعامل با محیط فیزیکی و اجتماعی هر شخص را رقم می زنند و رفتار ها، عواطف و ادراکات خود، جنبه های اساسی سازمان شخصیت را تشکیل می دهند. اساس تشکیل شخصیت، رسیدن کودک به خود آگاهی است و رسیدن به خود آگاهی منوط به طی شدن مراحل زیر است.

۱- کار کرد حواس ۲- تشکیل ذهن ۳- کشف من و شروع حرکت به سوی خود آگاهی یافتن اما خود آگاهی و تشکیل شخصیت در اجتماع و روابط اجتماعی صورت می گیرد جامعه در ایجاد خود آگاهی هم بیشتر مؤثر و هم نافذتر است. پر نفوذ ترین عامل تکوین شخصیت، در واحد کوچک اجتماعی است؛ یعنی در خانواده و دبستان.

ب. کنجکاوی: فروید (۱۹۳۹-۱۸۵۶) کنجکاوی را اساس رشد دانسته، از آن تحت عنوان آزمون واقعیت یاد می کند. تجلی این آزمون به صورت رفتار اکتشافی در محیط زندگی رخ می نماید. نقش نمایش در برآوری این نیاز آن است که به کودک اجازه می دهد تا در هنگامی که معلم با کودکان بزرگتر گروه مشغول چهره پردازی، طراحی و چیدن صحنه تهیه ی صورتک، متن دیگر است به ده ها ابزار و ماده و وسیله نزدیک شود، دست بزند و برای پرسش های بی شمار خود جواب پیدا کند. ارزش این موضوع وقتی بیشتر آشکار می شود که داستان نمایشنامه در برگیرنده ی اشخاص، محیط ها و اشیایی باشد که برای کودک جنبه بکر و ناشناخته دارند در مجموع می توان گفت که نمایش کودک، می تواند در قالب یک فعالیت تفریحی، فرصت های بی خطر و فراوانی برای کاوش های علمی یا فرهنگی کودک فراهم آورد.

ج. همبازی خواستن: کودک از نظر روانی، همبازی می خواهد. او آنگاه که بسیار کوچک بود اگر هم نخواست، والدین به او همبازی دادند تئاتر کودک به عنوان یک هنر غیر فردی از این نظر نیز قادر به ارائه بیشترین کمک هاست. کار گروهی در تئاتر از آن جا که مثل بازی های دسته جمعی نوعی رقابت و مسابقه نیست، بیشتر از آنها می تواند کانونی آکنده از آسودگی، آرامش و صلح بین فردی ایجاد کند، اگر بعد از بازی های جمعی معمولاً برد و باخت ها در خاطر می مانند، بعد از نمایش فقط خاطرات شیرین گروهی در یاد می مانند. اگر بعد از اغلب بازی ها، بعضی از بچه ها آسیب می بینند و گاه با همبازی خود به همین دلیل، قهر های آشکار و پنهان می کنند بعد از تئاتر آن ها بی که احیانا از قبل با یکدیگر قهر بودند، به دلیل ضرورت اشتراک مساعی روی صحنه باهم اشتهی می کنند.

د. شادی معنوی: شادی باطنی حاصله از انجام یک کار هدفمند نیز خاص نمایش خلاق است. نمایش چون الزاما تماشاگر می طلبد، گرما و شور و نشاطی که بعد از اجرای نمایش به بچه های بازیگر دست می دهد، بیشتر بدان خاطر است که توانسته اند بیش از ده ها کودک دیگر را خوشحال و بهرمنند کنند. مشاهده ی بهرمنندی و شاد شدن دیگران به ویژه وقتی که ما باعث و بانی آن بوده ایم احساس از مفید بودن، کفایت و بسندگی در ما به عنوان بازیگران نمایش ایجاد می کند.

پ. اخلاق: هر نمایش سرشار از فرصت‌های ارزشمندی است که در ضمن آن‌ها کودک عملاً یاد می‌گیرد که رفتار، افکار و هیجانات خود را مدیریت کند. کودکان باید‌ها و نباید‌ها که لازمه نمایش است را یاد می‌گیرند نمایش به کودکان ما تمرکز حواس و دقت کردن در امور را می‌آموزد. آنها بر صحنه‌ی تئاتر بایستی تماس حواس بدنی و باطنی خود را جمع و بر کار متمرکز کنند تا هم خود و همبازی‌هایشان بر روی صحنه معطل یا دستپاچه نکنند (همان، ۱۳۹۱: ۱۴۹/۱۵۸).

۳. اثرات نمایش خلاق در تشخیص و درمان

بحث درمان از طریق نمایش به زمان ارسطو (استفاده از نمایش برای رسیدن به تعامل و اصطلاحاً پالایش روان) برمی‌گردد. تئاتر از جمله خلاقیت و خود جوش، فضایی برای نمود عینی، زبان عمل و احساس همدلی و همزاد پنداری و درگیر شخصیت محوری با موقعیت و درک فضا که باعث تحریک نیمکره‌ی راست مغز می‌شود که تحریک آنی باعث افزایش آگاهی فضایی و حافظه‌ی عاطفی می‌شود (آقا عباسی یداله، ۱۳۹۱: ۳۰).

آنچه در نمایش خلاق برای درمان استفاده می‌شود. مجموعه فنونی است که در هر نمایش به کار می‌گیریم این فنون عبارتند از: دستگرمی، پانتومیم، پانتومیم روایی، فعالیت‌های بداهه‌سازی، حضور هدایت‌شده، بازی نقش، بحث گروهی و نوشتن خلاق.

۳، ۱. تشخیص:

بازی‌های نمایش، بسترهایی فراهم می‌کنند تا مشاوران و درمانگران از مشکل واقعی کودک به هر دلیل توجهات، تحفص را طلب می‌کند و نیز علت یا عوامل بیماری‌زایی که در پشت درهای بسته‌ی خانواده او می‌گذرد با خبر شوند. بنابراین قبل از انتخاب یا نوشتن یک متن نمایش لازم است ضمن مراجعه به پرونده خانوادگی، تحصیلی و رفتاری مطالعه دقیق خود را برای تشخیص مشکل واقعی او آغاز و تکمیل کنیم. وقتی قصد داریم از چگونگی روابط کودک با افراد معنی‌دار در منظومه خانوادگی اش آگاه شویم نمایش اطلاعاتی در اختیار ما می‌گذارد که به ما در ترسیم تصویری جامع از افکار هیجان‌ها، تعارض‌ها، هراس‌ها و ضعف‌های کم و بیش وی در ارتباط با دیگران یاری‌های بسیاری خواهد داد. تصویری که در طرح ریزی قصه‌های نمایش سبک‌های اجرایی آنها با تنظیم برنامه‌های حمایتی نقش اساسی خواهد داشت.

۳، ۲. درمان:

پس از تشخیص، هدف مهم و اساسی تولید یک نمایش بر اساس نتایج تشخیص است. در این قسمت باید از امکان اصلاح رفتار و درمانگری تئاتر کودک استفاده کرد. هرچند به قول بسیاری از صاحب‌نظران از جمله وینی کات (۱۹۷۱) بازی (والبته بازی بر صحنه) به خودی خود درمان محسوب می‌شود. ایفای نقش در گروه تئاتر دبستان مسلماً نمی‌تواند همه دشواری‌های مربوط به سازگاری و بهداشت روانی کودکان را که در مدرسه رخ می‌دهد حل کند اما به طور قطع روش موثری برای مقابله با بسیاری از مشکلات رفتاری در کودکان است. در مطالعات تجربی متعددی معلوم شده است که نمایش قادر است به کاهش مشکلاتی مثل انطباق با هنجارها، کمرویی، دشواری‌های گفتاری یا تسهیل بیان خلاق کودکان در کلاس‌ها در همه سطوح آموزش کمک کند. مخصوصاً که قبول یک نقش در گروه، همواره کاری آسان، موثر و جذاب است به آموزش اولیه یا تجهیزات گران‌احتیاج ندارد و حتی توصیه هم نمی‌شود.

۴. «نمایش» در کتاب‌های درسی فارسی ابتدایی

کتاب راهنمای معلم فارسی اول دبستان روش نمایش را به عنوان یکی از روش‌های تدریس معرفی کرده است. (زاهنمای معلم فارسی اول، ۱۳۹۱: ۳۰) این روش آموزشی در کتاب راهنمای معلم فارسی دوم به طور کامل توضیح داده شده است. نمایش انواعی دارد: ۱- نمایش بی‌کلام یا پانتومیم ۲- نمایش با کلام. نوعی از نمایش با کلام، نمایش خلاق است. نمایش خلاق از هرگونه رسمیت رهاست. هدف آن بیشتر رضایت خاطر در افرادی است که خود را درگیر آن کرده‌اند. این فعالیت بخشی از طبیعت کودک است و می‌تواند به راحتی و با موفقیت به وسیله‌ی آموزگاران محترم دوره‌ی ابتدایی به کار گرفته شود. نمایش یکی از فعالیت‌های مورد تأکید در برنامه‌ی درسی زبان آموزی است که در پایه‌های مختلف دوره‌ی ابتدایی مورد توجه است. اجرای مطلوب آن به تحقق بسیاری از اهداف زبان آموزی منجر می‌شود. به طور کلی، نمایش تأثیرات مثبت آموزشی و پرورشی بر رفتار دانش‌آموزان دارد که اثرات آن‌ها در رشد و پرورش کلیه ابعاد شخصیتی مشهود است (راهنمای معلم فارسی دوم دبستان ۱۳۹۱: ۸).

۴/۱. «نمایش» در تدریس فارسی اول ابتدایی

در تدریس فارسی اول ابتدایی هم آموزگار در تدریس و تفهیم مفاهیم درس ها نیاز به اجرای نمایشی مطالب آموزشی دارد. تا کودکان از کلاس و درس لذت ببرند و در عین حال توجه آن ها به گفته های معلم جلب شود؛ و هم دانش آموزان در یک فرایند آموزشی با نمایش خلاق در یک فضای آموزشی و نمایشی سرگرم کننده قرار گیرند.

۴/۲/۱. «نمایش» به عنوان یک فعالیت در کتاب فارسی اول

- ۱- دانش آموزان برخی از کارهای کشاورزی در مزرعه را نمایش دهند (فارسی اول ابتدایی، ۱۳۹۴: ۱۷).
 - ۲- بچه ها وضو گرفتن را نمایش دهند (فارسی اول ابتدایی، ۱۳۹۴: ۲۲).
 - ۳- رفتن به مهمانی و عید دیدنی را نمایش بدهید. دانش آموزی پوست گرفتن و خوردن میوه ای را نمایش دهد و بقیه حدس بزنند که آن میوه چه نام دارد (فارسی اول ابتدایی، ۱۳۹۴: ۲۴).
 - ۴- معلم به طور تصادفی یک نفر را انتخاب می کند و از او می خواهد دو ورزش را به دل خواه اجرا کند و دانش آموزان دیگر حدس بزنند و نام آن ها را بگویند (فارسی اول ابتدایی، ۱۳۹۴: ۳۲).
 - ۵- چه حیوانی را دوست داری؟ صدا و حرکات آن را اجرا کن (فارسی اول ابتدایی، ۱۳۹۴: ۵۳).
 - ۶- دانش آموزان چند نوع ورزش را نمایش دهند (اسب سواری، فوتبال و...).
 - ۷- داستان ((ببین و بگو)) را نمایش دهید (فارسی اول ابتدایی، ۱۳۹۴: ۶۶).
 - ۸- کاشتن دانه و آب دادن به آن را نمایش دهید (فارسی اول ابتدایی، ۱۳۹۴: ۷۶).
 - ۹- یکی از دانش آموزان معلم می شود، از بچه های کلاس پرسش هایی می کند و آن ها پاسخ می دهند (فارسی اول ابتدایی، ۱۳۹۴: ۹۲).
 - ۱۰- آموزگار دانش آموزان را به صورت گروهی تقسیم می کند و از هر گروه می خواهد که حیوان مورد علاقه ی خود را نام ببرید و در انتها، حرکت آن جانور را در کلاس نشان دهند (فارسی اول ابتدایی، ۱۳۹۴: ۹۴).
 - ۱۱- ظرف شستن در آشپزخانه را نمایش بدهید (فارسی اول ابتدایی، ۱۳۹۴: ۱۰۷).
- در کتاب راهنمای معلم ششم ابتدایی در معرفی فعالیت های ایفای نقش و نمایش می آوردن نمایش در کودکان خود آگاهی و آگاهی در روابط را با دادن فرصت به آن ها برای شناخت احساسات و کشف هیجان های درونی هنگامی که صحنه های کودکانی را اجرا می کنند، ایجاد می کند. آگاهی از روابط در نقش بازی کردن دارای اهمیت است چون که آنها ممکن است فکر کرده باشند چگونه اعمالشان بر دیگران تاثیر می گذارد آن ها همچنین می توانند با شنیدن دیدگاه دیگران بیاموزند که بیشتر همدل باشند. در نهایت کودکان می توانند مهارت های تصمیم گیری را از راه نمایش نامه بیاموزند (راهنمای معلم فارسی ششم ابتدایی، ۱۳۹۱: ۲۷).
- با توجه به همه ی نمونه هایی که از کتاب فارسی اول آورده شد و توضیحاتی که در کتاب های راهنمای معلم وجود داشت، می توان گفت تنها رویکرد این کتاب های درسی «نمایش خلاق» است نه «نمایش» صرف و به اصطلاح «تئاتر» و هنر پیشه پروری. با این شیوه ی آموزشی، دانش آموزان همدلی و ارتباط با دیگران را می آموزند و یاد می گیرند که در صحنه ی زندگی نقش خود را بهتر بازی کنند.

۵. نتیجه

نمایش خلاق ابزاری سه منظوره است. از یک سو در تشخیص مشکلات کودکان به ما کمک می کند، از سوی دیگر ضمن رهاسازی فعال تنش های بچه ها در موقعیت های آزادی محور و ایمن، کار درمانگری را میسر می سازد و بالاخره یک موقعیت عالی یادگیری را به بچه ها عرضه می کند تا بتوانند با شرکت و مداخله در موقعیت های شبه واقعی، رفتارهایی را تجربه کنند که بعداً ممکن است با آنها مواجه شوند. کمک به بهبود رشد جسمانی، ایجاد خوشایندی روانی، احساس آزادی و پرورش روحیه کار از جمله نتایج عمومی نمایش خلاق هستند. مهم ترین اثرات اختصاصی آن را می توان تقویت توانایی های خواندن، حساب کردن و درک متن دانست. به طور کلی عمل نمایشی و ادبیات نمایشی به عنوان زبان ارتباطی از طریق اجرا و به عنوان بهترین راهکار تعلیمی پیشنهاد می شود که مخاطبین می توانند در قالب عمل نمایشی به درک و فهم درستی از موضوع نایل شوند.

۶. منابع

- آقازاده، محرم (۱۳۸۸)، روش های نوین تدریس، تهران، آبیژ، چاپ چهارم.
- اکبری شلدره، فریدون، نجفی پازکی معصومه، محمدی راحله، راهنمای تدریس فارسی چهارم دبیرستان، تهران، اراده کل چاپ و توزیع کتاب های درسی، چاپ اول.
- اکبری شلدره، فریدون، حسن ذوالفقاری، رضاسنگری، محمد، صفاپور، عبدالرحمان، عمرانی، غلامرضا، گلزار فرهادی و قاسم پور مقدم، حسین (۱۳۹۳)، راهنمای تدریس فارسی اول دبیرستان، تهران، اراده کل چاپ و توزیع کتاب های درسی، چاپ اول.
- اکبری شلدره، فریدون، قاسم پور مقدم، حسین، جبلی آده، پریچهر، فرهادی، گلزار، علیزاده، فاطمه، ارجمند، زهرا (۱۳۹۱)، راهنمای تدریس فارسی دوم دبیرستان، تهران، اراده کل چاپ و توزیع کتاب های درسی، چاپ اول.
- اکبری شلدره، فریدون، قاسم پور مقدم، حسین، بهروان، نازیلا، سجودی، مرجان، محمدی، راحله و میرایی آشتیانی، مهتاب (۱۳۹۱)، راهنمای تدریس فارسی ششم دبیرستان، تهران، اراده کل چاپ و توزیع کتاب های درسی، چاپ اول.
- پاملاریچ، اصول بنیادین نمایش خلاق، ترجمه یدالله آقا عباسی، amoozeshonar.farhang.gov.ir.
- پوایر، نیک (۱۳۸۶)، گام به گام تا اجرای یک نمایش، محمد باقر قهرمانی، تهران، موسسه فرهنگی منادی تربیت، چاپ اول.
- جلاسیک بوزیمسکی، دورا (۱۳۹۲)، دوسالانه خبرنگارانه اسیتز بین الملل ۲۰۱۱-۲۰۱۲، تهران، مرکز ملی اسیتز ایران.
- سازمان ملی اسیتز (۱۳۹۲)، فصلنامه تجیر، تابستان.
- سلیمی جواد، ضابطی جهرمی احمد، رحیمیان مهدی (۱۳۸۸)، نمایش، تهران، مدرسه، چاپ هشتم.
- سیف، علی اکبر (۱۳۹۱)، روانشناسی پرورشی نوین، تهران، دوران، ویرایش هفتم.
- کیانیان، داوود (۱۳۸۷)، دریچه ای به تئاتر کودک و نوجوان، تهران، نمایش، چاپ اول.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی